

מידע כוזב ופילוג: משמעות שינויי המדיניות של הרשתות החברתיות

מאיה לס, אופיר דיין וענת שפירא

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

בחודשים האחרונים הודיעה חברת מטא על שינויי מדיניות, וביניהם הפיכת כפתור השיתוף למדד העיקרי לחשיפה, ביטול מערך בדיקת העובדות בפייסבוק ובאינסטגרם (כמו שכבר מתקיים ברשת X) והעלאת סף הסינון של האלגוריתמים שלה. שינויים אלו וכן ההתקרבות הניכרת בין גורמים מובילים ברשתות החברתיות השונות לבין ממשל טראמפ מציבים אתגר לביטחון הלאומי של מדינת ישראל, הן במישור הפנימי והן במישור הבינלאומי. לאור זאת מוצע כי מדינת ישראל תפעל במספר רבדים ובכללם שיתוף פעולה בינלאומי, פעילות רגולטורית, פעילות חינוכית ופעילות הסברתית, במטרה להתמודד עם הסכנות הגלומות בהתפתחויות אלה.

מילות מפתח: רשתות חברתיות, שיתופים, פילוג, אנטישמיות, הערות קהילה, בדיקת עובדות, מידע כוזב, השפעה זרה.

מבוא

לרשתות חברתיות השפעה ניכרת על השיח הציבורי, והן משמשות יותר ויותר כמקור מידע וכתחליף לרשתות התקשורת הממוסדות. [דוח צריכת התקשורת והרשתות החברתיות בישראל, שפורסם על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה](#) במאי 2024, מראה כי רוב המשיבים (63 אחוזים) מתעדכנים באתרי החדשות האינטרנטיים על בסיס יומי, ושיעור המתעדכנים ברשתות החברתיות אינו רחוק מכך – 59.5 אחוזים מן המשיבים. נתון זה גבוה אף יותר בקרב משיבים צעירים. על פי הדוח פייסבוק היא הרשת החברתית השכיחה ביותר לצריכת חדשות, ואינסטגרם מצויה במקום השני. עם זאת הדוח סקר משתתפים בגירים בלבד, מה שככל הנראה השפיע על שיעור המשתמשים הנמוך יחסית שצינו את טיקטוק כמקור המידע העיקרי שלהם. יש להניח שבקרב משתמשים צעירים טיקטוק נפוצה יותר כמקור המידע העיקרי. לפי [סקר](#) שנערך בארצות הברית, למשל, כ-40 אחוזים מבני 18–29 מעידים שהם צורכים חדשות בטיקטוק.

נוכח הבולטות של הרשתות החברתיות ככלי לצריכת מידע, חשוב לזכור שמאחוריהן עומדים גופים מסחריים בעלי אינטרסים כלכליים, שלא תמיד תואמים את אלה של המשתמשים ושל המדינה, המעדיפים מרחב וירטואלי נקי ואמין. אינטרסים אלה הובילו בחודשים האחרונים

למספר שינויים משמעותיים במדיניות החברות המנהלות את הרשתות החברתיות. במאמר זה מוצגים שינויים אלו, נדונה השפעתם על הביטחון הלאומי של מדינת ישראל ומובאות המלצות למדיניות לשם היערכות להתמודדות עימם, כדי לצמצם ככל האפשר את הסיכונים הגלומים באותם שינויים.

שיתופים, אמיתות והערות קהילה

מטא היא חברת טכנולוגיה המפעילה שלוש מהרשתות החברתיות הנפוצות ביותר בישראל: פייסבוק, אינסטגרם ווטסאפ. חברה זו ביצעה לאחרונה מספר שינויים המשפיעים על חלק מן הרשתות הללו, ובמקרים מסוימים על כולן.

שינוי אחד הוא הפיכת כפתור השיתוף למדד העיקרי לחשיפה. במאי 2024 [הודיע ראש אינסטגרם, אדם מוסרי](#), כי האלגוריתם של החברה יחשוף פוסטים עם שיתופים רבים לקהל רחב יותר. מטרת המהלך היא לעודד מעורבות קהילתית – בין בהבעת תמיכה בתוכן הפוסט ובין בהתנגדות אליו. בצמוד לכפתור השיתוף, כחלק מצעד זה כבר ניתן לראות מתחת לכל פוסט ספירה של לייקים, תגובות ושיתופים היוצרים תהודה רחבה לפוסטים, גם למטעים שביניהם.

שינוי חשוב נוסף נוגע [לביטול מערך בדיקת העובדות בפייסבוק ובאינסטגרם](#) והחלפתו במערכת הערות

הקהל. לדברי מנכ"ל מטא מרק צוקרברג, הדרך שבה התקיימה בדיקת עובדות עד אותה עת פגעה בחופש הביטוי יותר מהמצופה, ולכן יש צורך בשינויים במערך בדיקת העובדות ובספ הסינון. שינויים אלו יאזנו מחדש את השיח ויקדמו את חופש הביטוי, שהוא התכלית המקורית של הרשתות החברתיות.

פוליטיקה פינת אינטרנט

שינויים אלו במערך בדיקת העובדות ובספ הסינון מתרחשים לצד התפתחויות פוליטיות וחברתיות, ובראשן מערכת היחסים המתהדקת בין פוליטיקאים ואנשי טכנולוגיה. הדוגמה המובהקת ביותר לתהליכים אלה היא הקשר בין נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ לבין מנכ"לי חברות הטכנולוגיה הגדולות. את הקשר ההדוק ביותר מנהל טראמפ עם אילון מאסק, הבעלים של X, שתורם כ-290 מיליון דולר לקמפיין הבחירות שלו, הביע את תמיכתו בציוצים שקראו לעוקביו להצביע לו ואף השתתף בעצרות בחירות כדובר או משקיף. טראמפ מצידו מינה את מאסק לממונה על ייעול פעילות הממשל הפדרלי, נוסף על התקשרויותיו עם הממשל האמריקאי בעסקאות רבות, ביניהן בניית מעבורות חלל ושילוחן עבור נאס"א, ואספקת אינטרנט באזורים שונים בעולם דרך Starlink.

חברות הטכנולוגיה האחרות מנסות להדביק את הפער שפתח מאסק. לפי דיווחים, מטא **תרמה מיליון דולר לקרן ההשבעה של הנשיא טראמפ, מינתה בכירים המזוהים עם המפלגה הרפובליקנית לתפקידי מפתח בחברה והעבירה את צוותי האמון והבטיחות שלה מקליפורניה לטקסס** – כל זאת במטרה להדק את יחסיה עם הנשיא הנבחר.

הרשת החברתית שעוררה את השיח הציבורי הנרחב ביותר בימים שלפני כניסתו של ממשל טראמפ השני לבית הלבן הייתה טיקטוק. יום לפני כניסתו של הנשיא החדש-ישן לתפקידו נכנס לתוקף **חוק** שעבר בתמיכה דר מפלגתית, הקובע שאפליקציות הנשלטות על ידי יריבות של ארצות הברית (סין, רוסיה, איראן וקוריאה הצפונית) לא יוכלו לקבל שירותי אחסון בענן או להיות זמינות להורדה בחנויות האפליקציות האמריקאיות. למעשה זהו חוק שהחל את דרכו בשלהי כהונתו הראשונה של טראמפ ונכנס לספר החוקים בתקופת ביידן, אך הדבר לא מנע מטרמפ, ביומו הראשון לתפקיד, לחתום על **צו** נשיאותי המעכב את כניסת החוק לתוקף ב-75 ימים. השתלשלות אירועים זו לא הייתה נתפסת כבעייתית אלמלא התעורר חשד שמניעיו של טראמפ לשנות את דעתו כלפי טיקטוק לא היו טהורים. בחודשים שלפני הבחירות החליט המועמד טראמפ לפתוח חשבון ברשת

קהילה (Community notes), בדומה לזו הקיימת ברשת X (טוויטר לשעבר). מערך בדיקת העובדות הוקם בעקבות שני מקרים בולטים שאירעו בשנת 2016: **פרשת קיימברידג' אנליטיקה**, שבמסגרתה נחשף כי חברה פרטית השתמשה בנתוני מדיה חברתית לצורך מניפולציה רגשית, תוך אפיון מדויק של פרופיל הבוחרים ללא הסכמתם; וההאשמות בהפצת מידע כוזב ובהתערבות זרה, שהיטו את תוצאות הבחירות לנשיאות ארצות הברית שהתקיימו באותה השנה, ושבהן ניצח הנשיא דונלד טראמפ. על רקע זה הוקם **מערך** בודקי עובדות שבו היו חברים יותר ממאה ארגונים, שבדקו תכנים ביותר משישים שפות.

את הקשר ההדוק ביותר מנהל טראמפ עם אילון מאסק, הבעלים של X, שתורם כ-290 מיליון דולר לקמפיין הבחירות שלו, הביע את תמיכתו בציוצים שקראו לעוקביו להצביע לו ואף השתתף בעצרות בחירות כדובר או משקיף.

תהליך בדיקת העובדות ותיוגן היה סדור ומקיף; בתחילה אותר המידע על ידי טכנולוגיות הניטור שבהן משתמשת החברה, באמצעות דיווחי משתמשים או בודקי העובדות, ובהתאם לכך, עד סיום תהליך הבדיקה הרשמי חשיפת התוכן המדובר יכלה לרדת. לאחר מכן נבדק התוכן על ידי הצלבת מידע ובדיקת אמינותם של תמונות וסרטונים, והוא סווג כמוטעה, ערוך, שגוי חלקית, חסר, סאטירי או אמיתי, בהתאם להגדרות ברורות הזמינות לציבור. מידע כוזב היה מסווג כך ברשת החברתית ולגולשים הוצע מידע מהימן בנושא, לצד הגבלת חשיפתו והסרת פרסומות לצידו. פרופילים פרטיים או דפים שפרסמו מידע מוטעה באופן שיטתי נענשו באמצעות הורדתם ממנגנון ההמלצות של הרשת, הפחתת חשיפתם, חסימת יכולתם להרוויח כסף מפרסומים ומניעת סיווגם כדפי חדשות.

ואולם ב-7 בינואר 2025 הודיעה מטא כי החליטה לבטל את המערך ולאפשר לקהילת המשתמשים לקבוע בעצמה את מסגור התוכן, כפי שנעשה ב-X. ראוי לציין כי ב-X הוביל מהלך זה לעלייה משמעותית במספר הפרסומים הפוגעניים, וצפוי כי השפעתו על מטא תהיה דומה. במקביל הודיעה מטא גם על **העלאת סף הסינון של האלגוריתמים שלה**, מה שצפוי להוביל לפחות פוסטים שיוסרו אוטומטית, בין שהם בעייתיים ובין שהם תקינים. במסגרת המדיניות הנוכחית ניתן לדווח על פוסט, ואם התלונה תימצא מוצדקת הוא אף יוסר, אלא שעד השלמת תהליך זה הפוסט יהיה זמין, והוא עשוי לצבור תהודה ולהשפיע על דעת

לרוב את התפיסות המוקדמות של הצרכן ולא יאתגרו או יערערו אותן. כאשר רבים מהאנשים צורכים את המידע ברשתות החברתיות התוצאה היא סבירות פחותה שייחשפו לדעותיו של הצד השני, והקיטוב והפילוג החברתיים גוברים מכיוון שלשני הצדדים אין מצע משותף לדיון. יתר על כן, פעמים רבות, ברגע שדעה מסוימת נתפסת כ"דעת הקונצנזוס", אנשים החולקים על דעה זו לא ירגישו נוח להביע את דעתם בפומבי, מה שאך מעצים את הבלעדיות של הדעה הקיימת ומוביל להקצנת השיח.

כאשר רבים מהאנשים צורכים את המידע ברשתות החברתיות התוצאה היא סבירות פחותה שייחשפו לדעותיו של הצד השני, והקיטוב והפילוג החברתיים גוברים מכיוון שלשני הצדדים אין מצע משותף לדיון.

לבולטות של פייסבוק כמקור מידע יש משמעות נוספת לגבי הקצנת הקיטוב החברתי, בהינתן השינויים האחרונים שביצעה חברת מטא בכפתור השיתוף: כאשר המדד להצלחת פוסט נסמך על שיתוף, לכותבי הפוסטים יש אינטרס לכתוב פוסטים שערורייתיים שיעוררו תגובות ויובילו אנשים לשותף אותם, בין לאות תמיכה ובין תוך העברת ביקורת. התוצאה היא הקצנה בדעות המובעות. גם השינויים האחרים שביצעה מטא – ביטול מערך בדיקת העובדות ומעבר להסתמכות על הערות הקהילה והעלאת רף הסינון האוטומטי – בעייתיים בהקשר זה. שינויים אלו מעלים את הסבירות לכך שיופצו פוסטים פוגעניים המבוססים על שקרים. יתר על כן, בניגוד לפעילות מערך בודקי העובדות, אשר גם אם אינה מושלמת היא **צמצמה** את החשיפה של פוסטים שקריים ואת השפעתם במקרים רבים, מהניסיון ב־X עולה כי הערות קהילה לא **צמצמו** את **החשיפה** לפוסטים ולעיתים **אף מעלות אותה או את התמיכה בציוצים שעליהם נכתבו ההערות**, כך שההשפעה הכוללת של השינויים האחרונים צפויה להוביל להגברת הקיטוב והפילוג בחברה.

לתהליכים הללו יש להוסיף את קיומם של גורמים זרים המעוניינים להקצין את הפילוג והקיטוב בחברה הישראלית. בשנים האחרונות, ובפרט במהלך מלחמת **חרבות ברזל**, נצפתה עלייה **בהפצת מידע כוזב ובניסיונות השפעה זרה באמצעות רשת האינטרנט והרשתות חברתיות**. מטרת ניסיונות אלו היא להשפיע על דעת הקהל ועל האופן שבו אנשים פועלים ומצביעים, לעודד חוסר יציבות ולערער את אמון הציבור במוסדות המדינה. קיימת מודעות חברתית מסוימת לסוגיה זו.

החברתית הסינית ועד מהרה זכה לכ־15 מיליון עוקבים, שלטענתו סייעו לו להגיע למצביעים פוטנציאליים. מנכ"ל טיקטוק אף ביקר באחוזותיו של טראמפ בפלורידה טרם כניסתו לבית הלבן, נכח בטקס ההשבעה, והחברה, הטוענת שאינה מאפשרת תוכן פוליטי ממומן, **מימנה** מסיבה עבור משפיענים שמרנים שסייעו לטראמפ לנצח בבחירות. בהודעה למשתמשים, המבשרת את חזרת האפליקציה לשימוש לאחר חתימת הצו הנשיאותי, הודתה החברה לטראמפ בשמו.

התפתחויות אלו מעלות חשש אמיתי לגבי עצמאות הרשתות החברתיות וקשריהן עם גורמי ממשל. התחרות בין הרשתות החברתיות, שעלולה לאלץ אותן לאבד מעצמאותן ולהיכנע לתכתיבי הפוליטיקאים, מעצימה חשש זה. יתרה מכך, האווירה הנוכחית עלולה לאפשר לפוליטיקאים לנסות להשפיע על הרשתות במידה הרבה ביותר, בתמורה להקלות רגולטוריות או מתן סיוע שנדרש להן. קשרים בין גורמי ממשל לראשי התעשייה אינם חדשים, אלא שבעת האחרונה נדמה כי קשרים אלו הפכו גלויים ובזוהר, והשינויים שמנהיגות החברות במטרה לרצות את הפוליטיקאים קיצוניים יותר.

השלכות על הביטחון הלאומי

היקף השימוש ברשתות החברתיות כמקור מידע, בפרט לאור השינויים שפורטו לעיל, טומן בחובו לצד היתרונות הרבים גם אתגרים וסיכונים משמעותיים לביטחון הלאומי של מדינת ישראל במספר היבטים. ההיבט הראשון, שאינו מושפע בצורה ניכרת מן השינויים **שצוינו לעיל ונדון** בהרחבה במאמרים קודמים **שפורסמו על ידי המכון**, כמו גם **בבמות אחרות**, נוגע לפגיעה בפרטיות עקב איסוף מידע על המשתמשים על ידי הרשתות החברתיות. כך למשל **טענה** ארצות הברית שטיקטוק אוספת מידע על הדעות הפוליטיות של משתמשים אמריקאים, כמו גם על נטיותיהם המיניות. עושר כזה של מידע על אודות אזרחים ישראלים בידי הרשתות החברתיות עלול לסכן את הביטחון הלאומי הישראלי, משום שלישראל לא תהיה השפעה או שליטה על הגורמים שתהיה להם נגישות למאגרי המידע.

היבט נוסף הנובע מהשימוש הנרחב ברשתות החברתיות כמקור מידע נוגע לשיח הפנימי במדינת ישראל ולהשפעתו על הקיטוב והפילוג הקיימים ממילא בחברה הישראלית, וכפועל יוצא מהם – על החוסן הלאומי. כבר כיום, אחד החסרונות המרכזיים של צריכת מידע באמצעות הרשתות החברתיות טמון בכך שמרביתן פועלות כמעין תיבות תהודה, שבהן הצרכן עוקב לרוב אחר אנשים הקרובים לדעותיו. המידע שאנשים אלו משתפים, כמו גם האופן שבו המידע ממוסגר, יהדהדו

למשל בסקר המכון למחקרי ביטחון לאומי מינואר 2025 השיבו 69 אחוזים מהנשאלים היהודים כי הם די מוטרדים או מוטרדים מאוד מהתערבות זרה ברשתות החברתיות (למשל מצד איראן ורוסיה) שמטרתה, בין היתר, לערער את הלכידות החברתית בישראל.

להעצמת הקיטוב והפילוג בחברה יש השפעה שלילית ניכרת על החוסן של החברה הישראלית. בראש ובראשונה הם פוגעים בסולידריות החברתית, שהיא אחד המעצבים המרכזיים של חוסן חברתי, שכן היא שמאפשרת לחברה להתלכד ולפעול יחד.

מרבית האנשים אינם יודעים לזהות קמפיינים של השפעה זרה ולוחמת תודעה ולהבחין ביניהם לבין פרסומים לגיטימיים. שינויי המדיניות של מטא מקילים באופן ניכר על קמפיינים להשפעה זרה ועל קמפיינים פנימיים להגברת הקיטוב, הן משום שקל להם יחסית ליצור מצג שווא של שיתופים רבים, על ידי שימוש בבוטים המגבירים את החשיפה לפרסומים שלהם, והן משום שוויתור על מנגנון בדיקת העובדות והעלאת סף הסיכון של התכנים מאפשרים הפצת מידע כוזב בקלות רבה יותר. כתוצאה מכך קמפיינים כאלה צפויים לקבל חשיפה מהירה, והקושי לעצור אותם יגבר מאוד. בשל כך סביר להניח שנראה הקצנה נוספת בקיטוב ובפילוג בחברה. להעצמת הקיטוב והפילוג בחברה יש השפעה שלילית ניכרת על החוסן של החברה הישראלית. בראש ובראשונה הם פוגעים בסולידריות החברתית, שהיא אחד המעצבים המרכזיים של חוסן חברתי, שכן היא שמאפשרת לחברה להתלכד ולפעול יחד. זאת ועוד, הסולידריות משפיעה על רכיבים נוספים בחוסן החברתי, ובראשם מדדי האופטימיות והתקווה, וזאת מכיוון שהיא משפיעה על התפיסה העצמית של החברה.

לצד העצמת השסעים החברתיים, לשינויים שביצעה מטא יש השפעה מסוכנת נוספת על השיח הפנימי בישראל, והיא החשש מערעור האמון במוסדות המדינה. העובדה שקל כל כך להפיץ מידע כוזב ברשתות החברתיות יוצרת מצב שבו תאוריות חסרות בסיס, שמטרתן לערער את אמון הציבור בגופי המדינה בכלל ובצה"ל בפרט, מקבלות חשיפה נרחבת וזכות להשפעה. כך למשל, על פי מחקר של מכון אגם, בעוד בדצמבר 2023 רק 12 אחוזים מהנשאלים הצהירו שהם מאמינים לקונספירציה בדבר מעורבות גורמי ביטחון בניסיון להפיל את ראש הממשלה בנימין נתניהו, בינואר 2025 הצהירו כך יותר מ-20 אחוזים מן הנשאלים. יתר על כן, 32 אחוזים מהנשאלים בינואר 2025 אמרו כי הם מאמינים

שגורמים ישראלים ידעו או אפשרו את מתקפת הפתע של חמאס ב-7 באוקטובר, 25 אחוזים מאמינים כי גורמים ישראלים היו מעורבים במתקפה, 22 אחוזים חושבים שאותם גורמים בצבא עשו זאת כדי לפגוע בנתניהו, ו-17 אחוזים מאמינים לקונספירציות שנשמעו לאחרונה וגורסות שיאיר גולן ריגל, אסף מידע ועזר לחמאס בתכנון המתקפה נגד ישראל. אף על פי שלא ניתן לבדוד את השפעת הרשתות החברתיות בהקשר זה ולהצביע על קשר סיבתי מובהק בין הדברים, הבולטות הנרחבת של תאוריות קונספירציה אלו ברשתות החברתיות והיעדרן מהתקשורת המסורתית מחזקים את ההשערה בדבר הקשר. זאת ועוד, במחקר שהתקיים בדצמבר 2023 נמצא כי תדירות החשיפה לרשתות החברתיות מגבירה פי 1.3 את הסיכוי לאמונה בקונספירציות – נתון המחזק אף הוא השערה זו.

הפגיעה באמון במוסדות המדינה ובצה"ל מעצימה אף היא את הפגיעה בחוסן החברתי, אך יש לה השפעות כבדות משקל נוספות על הפגיעה בביטחון הלאומי. צה"ל הוא צבא העם ובשל כך הוא נסמך על החיילים המשרתים במילואים ובסדיר. חיילים אלו שייכים בדיוק לשכבות הגיל המושפעות במידה הרבה ביותר מצריכת מידע ברשתות החברתיות, ועל כן הם מצויים בסיכון גבוה יותר לחשיפה למידע העלול לערער את האמון שלהם בצבא. הדבר עלול להשפיע על נכונותם להתייצב למשימה ולבצע אותה, בפרט בעת רגישה כזו הנוכחית. נוסף על כך, אמון הציבור בצבא חיוני על מנת להבטיח שהציבור יציית לצבא ויפעל לפי הנחיותיו. כאשר הציבור אינו סומך על הצבא ואינו מאמין כי הוא פועל משיקולים ביטחוניים בלבד הוא עלול לא להאמין להנחיותיו, למשל לגבי אמצעי המיגון הנדרשים במקרים של מתקפות מכיוונים שונים, או העיתוי שבו ניתן לחזור בבטחה ליישובים שפונו.

סיכון משמעותי שלישי נוגע להשפעה על השיח הבינלאומי, וכפועל יוצא מכך על הלגיטימציה הבינלאומית שממנה נהנית מדינת ישראל ועל המלחמה באנטישמיות. במסגרת המדיניות החדשה של מטא, שלפיה תופסק ההתקשרות עם בודקי העובדות, מידע אנטישמי ואנטי-ישראלי שיופץ ברשתות לא ייתקל בהליך בירור מעמיק כפי שהיה נהוג עד כה, אלא בקרב גרסאות בין התומכים במידע שהופץ לבין המתנגדים לו. לדוגמה, משתמש יכול לפרסם תאוריית קונספירציה שלא תיבדק ולא תוסר. כך כבר קורה ברשת X, שבה נהוגות הערות קהילה ולא מערך בדיקת עובדות, כפי שניתן לראות בציוץ של משפיען הרשת דן בילזריאן, שכתב כי בשואה לא נרצחו שישה מיליון יהודים, ברומזו שהיהודים מפרזים במספר הנרצחים בשואה. במקום בדיקת עובדות

להגברת תפוצתו של מידע כוזב וההקלה בביצוע קמפיינים של השפעה זרה. האיחוד האירופי, למשל, פועל באופן זה כבר כיום וישראל יכולה לספק לו, כמו גם לקבוצות מדינות אחרות, מידע על פוסטים או על מדיניות בעייתית שיסייע להם בשיח מול החברות גם מבלי להיות שותפה רשמית בהתאגדויות אלה. יתרה מכך, ישראל חברה בארגונים בינלאומיים רבים, מה שיכול לסייע לה להעלות את הנושא בפורומים רחבים ולקשור קשרים עם מדינות אחרות גם בנושא זה.

כחלק מהטלת אחריות זו מוצע להקים מנגנון "הודעה ופעולה", כפי שהציעה הוועדה המייעצת לשר התקשורת בשנת 2022, שיאפשר לפונים בישראל לדווח על תכנים בלתי חוקיים ופוגעניים ויחייב את הרשתות לטפל בהם על ידי הסרת התוכן או צמצום חשיפתו במקרים שבתחום האפור או אי-קבלת הדיווח, שאם לא כן הן ייענשו.

- נקיטת צעדים רגולטוריים: לנוכח ההבנה כי מפעילי הפלטפורמות החברתיות הגדולות אינם פועלים כשחקנים ניטרליים בשוק הדעות והרעיונות, מוצדקת הטלת אחריות משפטית מסוימת עליהם כדי לוודא שהפלטפורמות בטוחות למשתמש הישראלי. כחלק מהטלת אחריות זו מוצע להקים מנגנון "הודעה ופעולה", **כפי שהציעה הוועדה המייעצת לשר התקשורת בשנת 2022**, שיאפשר לפונים בישראל לדווח על תכנים בלתי חוקיים ופוגעניים ויחייב את הרשתות לטפל בהם על ידי הסרת התוכן או צמצום חשיפתו במקרים שבתחום האפור או אי-קבלת הדיווח, שאם לא כן הן ייענשו. למנגנון יפנו אזרחים מן השורה ומדווחים אמינים, שהוגדרו על ידי המחוקק או על ידי מפעילי הפלטפורמות ויעמדו בתנאי הסף האמורים (עצמאות ממפעילי הפלטפורמות, כשירות לאיתור תכנים בעייתיים ורציפות), ולהם תינתן עדיפות בטיפול. מנגנון זה יתקיים בתוך הפלטפורמות בצורה גישה והוא ידווח לוועדה בלתי תלויה מטעם המחוקק על איכות וזמן הטיפול בתלונות השונות – מידע שישוקף באופן מלא לציבור הרחב. ככל שתכנים פוגעניים הובאו לידיעת הפלטפורמות ואלה לא טיפלו בהן באופן סביר ומידתי, יש להטיל עליהן אחריות משפטית. המלצה זו חשובה בייחוד לנוכח ביטול מערך בדיקת העובדות והצורך במענה חליפי לתוכני מידע כוזב.

מסגרת העשויה להוות השראה לחקיקה בישראל היא ה-Digital Services Act (DSA), שנכנס לתוקף בשנת 2022 באיחוד האירופי ומגדיר מחדש את מערכת

שתסיר את הפרסום הסתפקה X בתגובות של חברי קהילה והציוץ גרף, נכון למועד כתיבת שורות אלה, יותר ממיליון צפיות, 13 אלף לייקים ויותר מאלף שיתופים. כאמור, הרשתות החברתיות הן מעין תיבת תהודה, ולכן משתמשים שייחשפו לתאוריה האנטישמית יגבשו את דעתם על המידע החדש לפי האנשים שאחריהם הם עוקבים. אם אותם אנשים אנטישמים יתקבל מידע שתומך בכך, ואם לא – יתקבל מידע שסותר את הטענה. באופן מהותי יותר, נטל ההפרכה יעבור מכותב הפוסט או מפרסם המידע למשתמשים, שיצטרכו לספק הוכחות ולשכנע את המשתמשים האחרים שמדובר בתאוריית קונספירציה. החלטה זו היא חיזוק של ממש למפיצי מידע כוזב המתרבים בשנים האחרונות.

זאת ועוד, על רקע תעודף מספר השיתופים כמדד העיקרי לחשיפה, ובשל העובדה שמשתמשים יהודים ופרוי-ישראלים נמצאים בנחיתות מספרית מסיבות דמוגרפיות, צפוי שהעמדה האנטי-ישראלית, ולעיתים אף האנטישמית, תזכה לחשיפה רבה יותר מאשר הדעות התומכות בישראל והמתנגדות לאנטישמיות, או לכל הפחות מעמידות את הדברים על דיוקם. שילוב ההשפעות של שתי ההחלטות מאיים במידה ניכרת על הלגיטימציה הבינלאומית של ישראל, ולעיתים אף על חופש הפעולה המדיני והצבאי שלה.

תובנות והמלצות

השינויים שהנהיגו הרשתות החברתיות, לצד תהליכי ההתקרבות שלהן לגורמי ממשל בארצות הברית, מציבים אתגרים בפני קובעי המדיניות בישראל. אין ספק שנדרשת תגובה מערכתית ישראלית במספר מישורי פעולה, וזאת בפרט נוכח העובדה שעל אף קיומן של **המלצות רבות לעשות כן**, בישראל כיום לא מוטלת על הפלטפורמות הדיגיטליות אחריות לתכנים המופצים בהם. על מנת לאזן בין הרצון לשמר את חופש הביטוי והערכים הליברליים העומדים ביסוד הרשתות החברתיות ומדינת ישראל מחד גיסא, ולהתגונן מפני הסיכונים הגלומים בהן, בפרט על רקע השינויים האחרונים, מאידך גיסא, מוצע לנקוט מהלכים במספר מישורים במקביל:

- חבירה למדינות ולגופים נוספים: לישראל כמדינה קטנה מנופי השפעה מוגבלים על הרשתות החברתיות ופעילותן. מבחינתן ישראל היא שוק קטן, שאם יציב על הרשתות הגבלות פעילות ייתכן שישתלם להן לזנוח אותו יותר מאשר להיעתר לדרישותיו. לכן יש הגיון רב בחבירה למדינות נוספות על מנת להפעיל לחץ על החברות להסיר תכנים מסוימים ולאזן הטיית בפרט על רקע השינויים האחרונים, שמאיימים לא רק על ישראל אלא גם על מדינות נוספות, נוכח הסיכון

היחסים בין הפלטפורמות לציבור ולממשל. במסגרת הטלת אחריות זו בית המשפט יוציא צו, שיחייב דיון בנוכחות שופט ונציג משפטי מטעם הפלטפורמה על התנהלות הפלטפורמה בתוכן הספציפי. אם יימצא שהטיפול היה לקוי תתאפשר הטלת קנס כספי על מפעילי הפלטפורמה. לבית המשפט תהיה סמכות להחליט אם יש להסיר את התכנים באופן מיידי, לצמצם חשיפה כדי לא לפגוע בחופש הביטוי, או לדחות את התביעה.

- פעילות במישור החינוכי והגברת האוריינות הדיגיטלית: נוכח הצפי לעלייה בהיקף הפצת מידע כוזב ברשתות החברתיות על רקע השינויים שתוארו לעיל, אוריינות דיגיטלית הופכת חשובה אף יותר. **התוכניות** שמציע משרד החינוך הישראלי כיום הן התנדבותיות בבסיסן, ואינן מחייבות את כלל בתי הספר. תוכניות אוריינות דיגיטלית נפוצות ברחבי העולם ומותאמות למשתמשים בטווח גילים ורקעים נרחב. משום שגם אזרחים צעירים מאוד, מגיל ילדות, משתמשים ברשתות החברתיות, יש להתחיל את התוכניות הללו כבר בכיתות הנמוכות בבתי הספר היסודיים, בטרם מתחילים הילדים להשתמש ברשתות החברתיות, כדי שיגיעו מוכנים לרגע זה. נדרש גם להכשיר מורים ואנשי צוות חינוכי להתמודדות עם מקרי מידע כוזב ועם פוסטים מכפישים ברשתות, כדי שיוכלו ליעץ לתלמידיהם אם יידרשו לכך. במקרים בעלי פוטנציאל למידע כוזב משמעותי יש ליצור תוכניות הכשרה מיוחדות וייעודיות לאזרחים. כך **הכין** משרד הדיגיטל הטאיוואני את התושבים לזהות מידע כוזב ומניפולציות ברשתות לקראת הבחירות לנשיאות במדינה.
- פעילות במישור ההסברתי: על ישראל להציב לעצמה יעדים בכל הנוגע להתמודדות עם מידע כוזב, בייחוד בשל הקמפיין האנטי-ישראלי שאיתו היא מתמודדת

ובשל הסכנה שקמפיין זה יצבור תאוצה רבה אף יותר, על רקע תעדוף מספר השיתופים כמדד לחשיפה. כמו ישראל, גם טאיוואן מתמודדת עם מבצעי השפעה ברשתות החברתיות, ולכן היא הציבה את "**עקרון 2-2-2**", הקובע שהמדינה צריכה להגיב לכל פריט מידע כוזב תוך שעתיים, בשתי תמונות וב-200 מילים. עיקרון זה, אם ייושם בישראל, יוכל לסייע לה להפריך במהירות מידע לא נכון המופץ נגדה. אם יוחלט לייבא מודל זה לישראל יש להחליט מראש מי יהיה אמון על יישומו, שהרי בטאיוואן ברור מאליו שיהיה זה משרד הדיגיטל הלאומי, אך בישראל לא ברור אם מדובר במשרד החוץ, במערך ההסברה הלאומי, במשרד התפוצות והמאבק באנטישמיות או בגוף אחר. מומלץ שהאחריות תוטל על מחלקת הדיגיטל במשרד החוץ. החברה האזרחית הטאיוואנית פעילה גם היא בנושא זה, וארגונים אזרחיים שם הקימו צ'ט בוט שמטרתו לאמת עבור התושבים אם מידע שאליו נחשפו ברשתות מאומת או לא, מה שאמור להיות קל יחסית לאימוץ, בפרט בשל העובדה שקיימים בישראל ארגוני חברה אזרחית העוסקים בנושא, דוגמת 'פייק ריפורטר'.

מאיה לס היא סגנית מנהל מחלקת הדיגיטל של המכון למחקרי ביטחון לאומי. בעלת תואר ראשון בתקשורת באוניברסיטת אריאל בשומרון, עם התמחות במסלול דיגיטל. mayal@inss.org.il

אופיר דיין היא חוקרת (מלגאית) במרכז למדיניות ישראל-סין במכון למחקרי ביטחון לאומי. לאופיר תואר שני במדיניות ביטחון בין לאומית ותואר ראשון ביחסים בינלאומיים מאוניברסיטת קולומביה בניו יורק. Ofird@inss.org.il

ענת שפירא היא חוקרת יחסי צבא-חברה במכון למחקרי ביטחון לאומי ודוקטורנטית במחלקה לפילוסופיה באוניברסיטת תל אביב. anats@inss.org.il